

MAJOROS HENRIETTA

**Konfliktus és válságkezelés az antropológiában,
valamint a katonai hadműveletekben****Conflict and crisis management in anthropology and military
operations****Absztrakt**

A konfliktuskezelés az a témakör, ami a két egymástól távol álló antropológiatudományt és hadtudományt összeköti. Az antropológia az ősidőktől foglalkozik konfliktuskezeléssel. Manapság pedig a válságkezelés nagy figyelmet kap a NATO-nál és az EU-nál is. A katonai béketámogató műveletekben az antropológiai módszer jól alkalmazható. A két tudományterület együttműködése tehát hatékonyabb konfliktuskezelést eredményez.

Abstract

Conflict management is a topic that connects the science of anthropology and military. From the ancient times anthropology has been treating conflict management. Today, crisis management is given a great attention by NATO and the European Union. The anthropological method is adaptable for military peace support operations. The cooperation of the two section of science is resulting a more efficient management of conflicts.

Az antropológia a különböző népek és kultúrák megismerése, értelmezése és életmódjuknak vizsgálata mellett fontosnak tartja a társadalmi csoportok életében jelentkező konfliktusok vizsgálatát, megértését, valamint a konfliktusok kezelését elősegítő javaslatok kidolgozását. Az antropológia, mint tudományterület, saját kidolgozott módszereivel igyekszik feltárni a vizsgált társadalmi csoporton belüli vagy csoportok közötti konfliktusok okait.

A hadtudományban és a nemzetközi politikai és katonai szervezeteknél a konfliktus, vagy válságkezelés nem szerepelt mindig a fő feladatok között, de bizonyos változások hatására a konfliktuskezelés itt is központi téma lett.

A konfliktus és válságkezelés tehát az a témakör, ami a két egymástól távolinak tűnő tudományt, vagyis az antropológiatudományt és a hadtudományt összeköti. Erre az együttműködésre a XXI. században pedig nagy szükség van, mivel a béketámogató műveletekben, katonai felderítésben, műveleti tervezésben az antropológiai tudás jól hasznosítható.[1]

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 4. szám

KONFLIKTUS ÉS VÁLSÁG FOGALMAK ÉRTELMEZÉSE

A konfliktus szó értelmezését az idők során sokan megtették, mivel konfliktus az ősidők óta létezik.

Egyes meghatározások szerint a konfliktus a *confligere* szóból ered, amit eleinte fegyveres összeütközésnek fordítottak, a modern korban viszont inkább a szembenállás szót használják, amit nem minden esetben követ fegyveres összecsapás.[2]

Manapság a legtöbbet használt és leginkább elfogadott konfliktus definíció Szekszárdi Júlia nevéhez fűződik, aki szerint a konfliktus egyének vagy társadalmi [csoportok](#) közötti olyan ütközés, amely mögött igények, szándékok, vágyak, törekvések, érdekek, szükségletek, nézetek, vélemények, értékek szembenállása húzódik meg.[3]

E mellett van két dolog, ami minden konfliktusra jellemző: két fél szembenállása, nézeteltérése, valamint az, hogy mindkét fél ragaszkodik saját elveihez. A nézeteltérés vagy a felszín alatt marad, vagy nyilvános interakció történik.[4]

Válságról, vagy krízisről akkor beszélhetünk, ha rosszul vagy egyáltalán nem kezelnek egy konfliktust, a válság az egyén, egy csoport vagy a társadalom életében megnyilvánuló súlyos zavar, nehéz helyzet, amelynek kimenetele jó is, rossz is lehet.[5]

Más meghatározások szerint a válság: „egy sajátos nemzeti vagy nemzetközi helyzet, amely a „normális”szintek fölé emeli a destabilizáló erők, vagy tényezők hatását a nemzetközi rendszereken vagy annak alrendszerein belül, és megnöveli a rendőri és biztonsági erők által rendes körülmények között még kezelhető cselekmények bekövetkezésének valószínűségét.”

A fogalom több fajtája ismert, beszélhetünk természeti, környezeti, társadalmi, gazdasági válságról is.[6]

KONFLIKTUSKEZELÉS AZ ANTROPOLÓGIÁBAN

Az antropológiában igen gyakran beszélhetünk konfliktushelyzetről, mivel az antropológusok által vizsgált közegekben (multikulturális közeg, etnikai kisebbségek, primitív társadalmak stb.) gyakori jelenségnek számít a konfliktus. A konfliktusok korszakonként, társadalmi csoportonként eltérőek lehetnek, de mindig valamilyen nézeteltérésen alapszanak. „A konfliktusok valós tartalmának felismeréséhez szükséges az adott térség lakosságának és cselekedeteinek megértése. Olyan adatgyűjtő, elemző, értékelő és megoldásokat felvázoló, valamint megvalósító mechanizmusra és szervezetekre van szükség, ami képes előre jelezni a társadalom reakcióit és szükség esetén képes azt pozitív irányba befolyásolni is.” [7]

A konfliktusok forrásai a következők lehetnek: *alapvető szükségletek*, amelyek az életben maradáshoz, a fiziológiai szükségleteket hivatottak biztosítani.¹ Ha ezeknek az alapvető

¹ http://www.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tamop412A/2010-0019_konfliktus_kezeles/ch05.html

Letöltés: 2014-11-25.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 4. szám

szükségleteknek a megszerzését valaki befolyásolja, hátráltatja, könnyen konfliktus alakulhat ki. Konfliktust kiváltó okok lehetnek az *értékrend-észlelésbeli és érdekkülönbségek*, vagyis, amikor a konfliktus abból adódik, hogy a felek nem tartják tiszteletben a másik fél értékeit, vagy esetleg a felek nem ugyan azt tekintik értéknek, másként észlelik, értelmezik a helyzetet, vagy egyszerűen más érdek vezérli őket. A konfliktust kiváltó okok között a korlátozott erőforrások mindig is megfigyelhetők voltak. A természeti erőforrásokért (föld, víz, ásványi anyagok stb.) vívott harc ősidők óta jelen van az emberiség életében, mára pedig a pénz, és a tőke javak is ezek közé a korlátozott erőforrások közé sorolható, amiknek egyenes következménye a konfliktus, mivel az erőforrásokból kevesebb áll rendelkezésre, mint amennyire igény mutatkozik, így egy versengés indul a javak megszerzéséért.¹ Az antropológiai szemlélet alapján a kulturális különbségek konfliktusokat hoznak létre, és mivel az antropológia a kulturális különbségek vizsgálatára, elemzésére nagy hangsúlyt fektet, ezért az abból eredő interkulturális félreértések, konfliktusok megértése is a vizsgálódás célját képezi. A konfliktus kezelése viszont sokszor problémákat vet fel, mivel a harmadik fél gondolkodásmódbeli különbségek miatt nehezen érti meg a problémák lényegét, így azok kezelése sem egyszerű. Ehhez nyújt segítséget a kulturális antropológia holisztikus szemlélete, amely részei alapján ragadja meg és értelmezi az egészet. Mivel a rendszer bármely kiragadott aspektusa nem értelmezhető a többi nélkül.[8]

Ezt egészíti ki a kulturális relativizmus elve, ami szerint minden népet a saját társadalmi és kulturális normái szerint kell megítélni, nem pedig a sajátunk szerint.

Ez a sajátos szemléletmód a konfliktusok értelmezésében is segít, legyen az kulturális, politikai, vallási etnikai konfliktus, mivel az antropológusok rendelkeznek egy olyan szemléletmóddal, amely a csoportok közti – alapvető szükségletekből, érdek, értékrend, észlelésbeli – különbségekből adódó nézeteltéréseket értelmezni, elemezni tudja, ez által pedig hozzájárulnak a konfliktus rendezéséhez.

VÁLSÁGKEZELÉS FONTOSSÁGÁNAK FELISMERÉSE A NATO-BAN ÉS AZ EU-BAN

„Az elmúlt évtizedek válság és katasztrófa eseményei felvetették a válsághelyzetek kezelésével kapcsolatos eljárási és működési rend közösségi kialakításának, illetve adott esetben a lehető leggyorsabb összehangolt nemzetközi cselekvések beindításának szükségességét.” [6]

Erre azért volt szükség, mert a világ számos pontján fenn áll az egyes államok közötti, társadalmi feszültségekből adódó vagy egy nemzetben belüli fegyveres konfliktusok veszélye. Arra pedig semmi garancia nincs, hogy a problémákat az érintett felek saját hatáskörükön belül, lokálisan meg tudják oldani. Ezért van szükség nemzetközi cselekvésekre.

A nemzetközi szintű válságkezelésre irányuló törekvések az Európai Unió és a NATO részéről is vannak.

A NATO alapításakor, vagyis 1949-ben a tagállamainak függetlenségét, szabadságát, biztonságának előteremtését tűzte ki célul. A Hidegháborús időszak után, mikor úgy tűnt,

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 4. szám

hogy a NATO „szükségessége” még ha nem is szűnik meg, de nagyban lecsökken, új problémák kerültek felszínre. [9] Részből a globalizáció, részből a terrorizmus, a tömegpusztító fegyverek, az illegális migráció, valamint a szervezett bűnözés miatt a NATO célkitűzéseit kibővítették a válságkezelés elemmel, a Római Nyilatkozat (1991.) kimondta, hogy: „teljes mértékben ki kell használni Európa egész területén a párbeszéd és az együttműködés lehetőségeit a válságok megoldása és a konfliktusok megelőzése érdekében.” Az 1999-es Stratégiai Konceptióban a NATO amellett, hogy a válságkezelést belefoglalta a szövetség célkitűzéseibe, megfogalmazta saját válság definícióját, ami szerint válság ott alakul ki, ahol a „NATO által legfontosabbnak ítélt értékek, érdekek vagy célok veszélybe kerülnek.”²

Mindemellett a konzultáció kezdeményezésének a fontosságát hangsúlyozták, minden olyan esetben, mikor a felek egyikének biztonsága, épsége, függetlensége veszélybe kerül. A Stratégiai Konceptióban kidolgozott új célkitűzést „Válságkezelő és békefenntartó műveletek”-ként említik.

Onnantól kezdve, hogy a NATO feladatának tekinti a válságkezelést és a békefenntartást, a tagállamokkal szemben, így Magyarországgal szemben is megnőttek a békefenntartó műveletek ellátására irányuló elvárások.

Az Európai Unió „Közös Biztonság és Védelempolitika” címszó alatt beszél a válságkezelésről. Igaz, hogy az Európai Unió célkitűzései között eleinte nem szerepelt a biztonság- és védelempolitikában való ilyen szintű szerepvállalás, de mivel a válságkezelés globális problémának ígérkezett, ezért az EU-nak is érdeke volt egy Közös Biztonság és Védelempolitikai terv kidolgozása. Már csak azért is, mert ahhoz, hogy az EU nemzetközileg elismert szereplő lehessen nem engedhette meg magának, hogy a tagállamok ne érezzék biztonságban magukat. Így a Közös Biztonság és Védelempolitikai terv kidolgozásával az EU azt kommunikálta, hogy a globális válságok kezelésében is szerepet vállal, képes megvédeni tagállamait az esetlegesen felmerülő veszélyektől.

Eleinte az EU Közös Biztonság és Védelempolitikájában a humanitárius és mentési feladatokat, konfliktus megelőzést és békefenntartást és a válságkezelést tüzték ki célul. A fenti listát a Lisszaboni Szerződés további három feladattal egészíti ki: közös leszerelési műveletek, katonai tanácsadási és segítségnyújtási feladatok, a konfliktusok lezárását követően a helyzet stabilizálására irányuló műveletek. [10]

Az Európai Unió is szembesült, a NATO-hoz hasonlóan a globalizálódó világ problémáival, vagyis a terrorizmussal, a tömegpusztító fegyverek terjedésével, a regionális konfliktusokkal, az elégtelen államfunkciókkal, valamint a szervezett bűnözéssel, és úgy látták, ez az öt tényező komoly fenyegetést jelent a szervezetükre nézve. Így 2003-ban részben az Amerikában 2001-ben történt terrortámadás hatására megalkották az Európai Biztonsági stratégiát, ekkorra már elkerülhetlenné váltak a komolyabb intézkedések, mivel a tagál-

² Az 1999-ben, a NATO által létrehozott Stratégiai Konceptió megfogalmazása. Elérhető: http://www.biztonsagpolitika.hu/index.php?&&&&&&&&&&&id=16&aid=1118&title=A_NATO_szerepe_a_v%C3%A1ls%C3%A1gkezel%C3%A9sben&load=ejqCkrFqmTk. Letöltés: 2014-12-02.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 4. szám

lamok és a benne élő emberek biztonságérzete nagyban megingott. Ezért az EU újabb válságkezelő intézmények létrehozását sürgette, így jött létre a Politikai Biztonsági Bizottság, az Európai Unió Katonai Bizottsága, az Európai Unió Katonai Törzse, valamint a Civil Válságkezelő Bizottság.³

Az EU a szükséges intézményi háttér felállításával mellett nagy hangsúlyt fektetett az európai hadsereg felállítására. A fő cél az volt, hogy válsághelyzet esetén egy olyan 50-60.000 fős többnemzetiségű hadsereg álljon rendelkezésre 60 napon belül, ami legalább egy évig fenntartható és a válságkezelésben döntő beavatkozásra képes. Ez az elképzelést viszont egyelőre felszerelés, vagy képességbeli hiányosságok miatt nem valósult meg teljes egészében.

NEMZETISÉGI SZINTŰ VÁLSÁGKEZELÉS

Mivel a válságról, mint globális problémáról beszélünk, így nem csak a válságban közvetlenül érintett államoknál számít központi témának a válságkezelés.

A globalizáció eredménye, hogy a világban bárhol is kialakul válság, az nem csak arra az országra, vagy a közvetlen földrajzi környezetére van hatással, hanem akár a világ számos országára, mivel a politikai, gazdasági és egyéb érdekek összefonódnak. Így a távolabb eső országok is részt vesznek a válság kezelésében, és a rend helyreállításában, mivel az ő érdekeik ezt diktálják.

Az államok ezért általában saját válságkezelő stratégiával is rendelkeznek, amellet, hogy eleget tesznek például az EU, a NATO válságkezelésre vonatkozó elvárásainak, abban az esetben, ha tagjai valamely szervezetnek.

Magyarország mivel mindkét említett szervezetnek a tagja, ezért a Nemzeti Válságreakálási Rendszert úgy kellett kialakítani, hogy az a NATO és az Európai Unió válságkezelő intézkedéseivel és elvárásaival összhangban legyen.

VÁLSÁGKEZELÉS A GYAKORLATBAN

A válságkezelő műveletek több fajtája is ismert, mivel a különböző okokból kialakult válságokat különböző módon kell kezelni. A válságkezelő műveletek pedig túlmutatnak a közvetlen katonai beavatkozáson, mivel sokszor a lakosság védelme a cél.

A katonai válságreakálók, béketámogató műveletei közé sorolhatóak a békefenntartó, béketeremtő, konfliktus megelőző, valamint a humanitárius műveletek.

Békefenntartásról beszélhetünk, ha a válság helyszínére ENSZ jelenlétet telepítenek az érintett felek egyetértése mellett.⁴ Feladatuk többek között például a békeszünetek, fegyverszünetek ellenőrzése. ENSZ békefenntartó műveletekről 1948 óta beszélhetünk, azóta

³ Laucsek Tamás: Az Európai Unió és a nemzetközi válságkezelés.

Elérhető: <https://bt.kppke.hu/uploads/articles/6414/file/laucsektamas.pdf> Letöltés: 2014-11-27.

⁴ NATO: Válságkezelés és missziók. Elérhető: <http://www.honvedelem.hu/cikk/23000/nato:-valsagkezeles-es-missziok>. Letöltés: 2014-12-01.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 4. szám

a világ számos pontján zajlottak ilyen műveletek, az ENSZ által vezetett békefenntartó műveletek száma meghaladja a 60-at, a legtöbb művelet az Afrikai térségben zajlott.⁵

A *békekikényszerítő műveletek* a rendszabályok betartására kötelezi a feleket. Ez sokszor valódi háborút jelent, a felek között egyetértés pedig nem mindig jön létre.

A *béketeremtés* célja viszont pont az, hogy a feleket megegyezésre bírja, ettől remélve a hosszú távú békét.

A *békeépítés* is azt célozza meg, hogy a béke hosszútávon fenntartható legyen, ezért a konfliktus kirobbanásának okait próbálja megszüntetni.⁴

A *konfliktus megelőzés*, ahogy arra az elnevezés is utal, azt tartja fontosnak, hogy a konfliktusok, vitás ügyek, amikből válság alakulhat ki, megoldásra kerüljenek. „A konfliktus megelőzés többek között magába foglalhat tényfeltáráó vizsgálatokat, tárgyalásokat, felszólításokat, felügyeletet és megfigyelői tevékenységet.”⁶

A válságreagáló műveletekhez kapcsolódó *humanitárius műveletek* is nagy hangsúlyt kapnak a válságkezelés gyakorlatában. Ezen gyűjtőfogalom alatt olyan cselekvéseket kell érteni, amelyek az emberek megsegítésére irányulnak. Gyakran van szükség humanitárius segítségnyújtásra, például természeti katasztrófák vagy terrortámadás után. Humanitárius műveleteket látnak el a civil szervezetek.

A VÁLSÁGKEZELŐ MŰVELETEKBEN VALÓ ANTROPOLÓGIAI RÉSZVÉTEL

A NATO és az EU válságkezelő stratégiájából, valamint az ENSZ béketámogató műveleteiből is látszik, hogy a konfliktusok kezeléséhez fontosnak tartják az egymással szemben álló felek közti párbeszéd kezdeményezését. A kultúrák közti kommunikáció sokszor újabb problémákat generálhat, ha a felek félreértik a másik üzeneteit.

A válságkezelő műveletekben az antropológiai tudás segíti a kulturális sokféleségből adódó nézeteltérések kiküszöbölését, a kulturális igények, szokások megismerését, a katonai műveletek előkészítését, a műveletek megtervezését. Ezzel hozzájárulva a válság minél kevesebb anyagi, emberi áldozatot követelő rendezéséhez.

Kulcsszavak: NATO, Európai Unió, válságkezelés, konfliktus, kulturális antropológia.

Keywords: NATO (North Atlantic Treaty Organisation), European Union, crisis management, conflict, cultural anthropology.

⁵ Magyar ENSZ Társaság: Békefenntartás. Elérhető:

<http://www.menszt.hu/informaciok/bekefenntartas>. Letöltés: 2014-12-01.

⁶ ENSZ: Válságreagáló műveletek. Elérhető: <http://sportszelet.blogger.hu/2013/01/17/11-valsgareagalo-muv-ensz-bekefenntart>. Letöltés: 2014-12-01.

FELHASZNÁLT SZAKIRODALOM

- [1] Sztankai Krisztián: *A kulturális antropológia szerepe a katonai műveletekben*. Hadtudományi Szemle, 2010. III. évfolyam. 4. szám pp. 1-5.
- [2] Horváth Szabó Katalin: *Az iskolai konfliktusról*. In.: *Az iskola szociálpszichológiai jelenségvilága*. Eötvös kiadó. Budapest. 1997. pp. 209.
- [3] Szekszárdi Júlia: *Új utak és módok*. Dinasztia Kiadó. Budapest. 2008. pp. 31.
- [4] Szekszárdi Ferencné: *Konfliktus az osztályban*. Tankönyv Kiadó. Budapest. 1987. pp. 28.
- [5] Bartai Róbert és Kővágó György: *Válság – (katasztrófa) kommunikáció*. Petit Real Könyvkiadó. Budapest. 1996. pp. 8-21.
- [6] Héjja István: *A magyarországi válságkezelés néhány nemzetbiztonsági vonatkozása*. Nemzetbiztonsági Szemle, 2014. II. évfolyam. 1. szám pp. 6.
- [7] Boldizsár Gábor: *A kultúrantropológia és a jövő tisztképzése*. Hadtudományi Szemle, 2013. VI. évfolyam. 1. szám pp. 101-106.
- [8] Kolossa Sándor: *Katonai antropológia?* Hadtudomány folyóirat, 2013. 1-2. szám pp. 141.
- [9] Németh Bence- Sándor Barbara: *A NATO szerepe a válságkezelésben*. Biztonságpolitikai Szemle, 2008. I. évfolyam. 5. szám pp. 47- 48.
- [10] Túrke András István: *A lisszaboni szerződés biztonság-és védelempolitikai aspektusai*. Nemzet és biztonság- Biztonságpolitikai Szemle 2009. 9. szám pp. 78.